

29

OBWIESZCZENIE PIERWSZEGO PREZESA SĄDU NAJWYŻSZEGO

z dnia 3 stycznia 1970 r.

o wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w przedmiocie ugodowego załatwiania spraw pracowniczych przed sądem,

Na podstawie art. 28 ust. 3 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 11, poz. 54) i § 6 uchwały Rady Państwa z dnia 22 maja 1962 r. w sprawie regulaminu Sądu Najwyższego (Monitor Polski Nr 45, poz. 210) ogłaszam uchwałę powziętą przez Sąd Najwyższy na posiedzeniu pełnego składu Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

dnia 20 grudnia 1969 r., ustalając wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w przedmiocie ugodowego załatwiania spraw pracowniczych przed sądem.

Treść uchwały podana jest w załączniku do niniejszego obwieszczenia.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego: Z. Resich

Załącznik do obwieszczenia Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z dnia 3 stycznia 1970 r. (poz. 29).

WYTYCZNE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI I PRAKTYKI SĄDOWEJ W PRZEDMIOCIE UGODOWEGO ZAŁATWIANIA SPRAW PRACOWNICZYCH PRZED SĄDEM

uchwalone dnia 20 grudnia 1969 r. przez pełny skład Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy w składzie następującym:
przewodniczący: Prezes Sądu Najwyższego, Z. Opuszyński,
Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Z. Resich,
sędziowie Sądu Najwyższego: W. Formański, W. Głabisz,

Z. Kapitaniak, J. Krzyżanowski (sprawozdawca), K. Marowski, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, S. Rejman, Z. Stypułkowska, A. Szczurzewski, J. Tyszka, J. Wasilewski, M. Wilewski,
protokolant: członek Biura Orzecnictwa Sądu Najwyższego H. Paruzal,

przy udziale zastępcy Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej K. Kukawki i podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości J. Szczerskiego,

po zapoznaniu się ze stanowiskiem Centralnej Rady Związków Zawodowych, na wniosek Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1969 r., na podstawie art. 9, art. 24 lit. c) i art. 28 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 11, poz. 54)

u c h w a l i ł

wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w przedmiocie ugodowego załatwiania spraw pracowniczych przed sądem.

I.

Ugodowe załatwianie sporów pomiędzy pracownikami a uspołecznionymi zakładami pracy jest od lat przedmiotem stałej troski zarówno ustawodawcy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jak i naczelných organów administracji państwowej oraz związków zawodowych. W naszych warunkach ustrojowych ugodowy tryb kończenia sporów pracowniczych ma bowiem dodatni wpływ na kształtowanie nieodzownej atmosfery wzajemnego zaufania kolektywu i harmonijnego przebiegu procesu pracy. Ponadto ugoda ma niejednokrotnie bardziej doniosłe znaczenie wychowawcze niż rozstrzygnięcie sporu pracowniczego orzeczeniem sądu.

Dążenia do ułatwienia ugodowego likwidowania sporów pracowniczych — niezależnie od przepisów o charakterze ogólnym (art. 10 i 223 Kpc) — znalazły dobitny wyraz w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego normujących postępowanie w sprawach o roszczenia pracownicze (art. 459 i następné Kpc), w licznych aktach prawnych naczelných organów państwowych, a także w działalności Centralnej Rady Związków Zawodowych oraz branżowych i terenowych organów związkowych.

Mimo wskazanych wyżej tendencji liczba zawieranych przed sądami ugód w sprawach pracowniczych nie odpowiada jeszcze w pełni potrzebom i możliwościom likwidowania sporów pracowniczych w drodze ugody.

Jednej z istotnych przyczyn tego stanu należy upatrywać w przesadnej niejednokrotnie ostrożności zakładów pracy, które wolą regulować nawet niewątpliwe należności pracowników dopiero po wyroku sądowym. Analizy procesów pracowniczych ujawniły ponadto wypadki wadliwego pojmowania instytucji ugody sądowej z punktu widzenia jej istoty i znaczenia w postępowaniu spornym przez strony procesowe, a także brak dostatecznej jasności poglądów w tym przedmiocie w niektórych sądach.

Uzasadnia to potrzebę wyjaśnienia w drodze wytycznych podstawowych wątpliwości, jakie występują w orzecznictwie na tle stosowania przepisów o ugodach zawieranych przed sądami w sprawach pracowniczych.

Zakres wytycznych ograniczony jest do wyjaśnienia zagadnień związanych z ugodami zawieranimi przed sądem, określanymi w praktyce sądowej mianem ugód sądowych w sprawach o roszczenia pracowników (art. 459—476 Kpc), jak również w sprawach, w których pracownik jest stroną pozwaną w sprawie ze stosunku pracy (art. 461 w związku z art. 477 Kpc).

II.

Zawarcie ugody w toku procesu przed sądem jest aktem prawnym, w którym zajął się składniki materialno-prawne i procesowe.

Ugoda sądowa jest czynnością procesową uprawnionych do tego podmiotów procesowych, dokonaną w formie przewidzianej prawem procesowym, które wiąże z tą czynnością

zamierzony przez te podmioty skutek w postaci wyłączenia dalszego postępowania sądowego co do istoty sprawy.

Równocześnie zawarte w treści ugody porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania skutków w dziedzinie prawa materialnego. W tym zakresie zawarte przed sądem porozumienie jest ugodą w rozumieniu art. 917 Kc.

Ugoda powinna uchylać ostatecznie spór co do całości stosunku prawnego lub ściśle określonego roszczenia.

Składane więc przez strony zgodne oświadczenia są czynnościami procesowymi, a jednocześnie czynnościami materialno-prawnymi. Z jednej bowiem strony są one podejmowane po to, by wywołać skutki w zakresie dochodzonego prawa materialnego, z drugiej zaś strony zmierzają do umożliwienia sądowi zakończenia procesu bez merytorycznego rozstrzygnięcia przez umorzenie postępowania.

Ugoda sądowa w sprawie pracowniczej jest więc czynnością procesową stron, podjętą w celu osiągnięcia skutków materialno-prawnych przewidzianych w art. 917 Kc, w szczególności dla uchylenia sporu w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego w drodze wzajemnego porozumienia oraz w celu osiągnięcia skutków procesowych w postaci wyłączenia sporu spod rozstrzygnięcia sądowego przez umorzenie postępowania.

Za powyższą wykładnią istoty ugody, o której mowa w art. 461 Kpc, przemawia wynikające z zasady jedności prawa socjalistycznego ściśle powiązanie prawa cywilnego z prawem procesowym, które wymaga, by jednorodnjowe czynności prawne, dokonane poza procesem lub w procesie, oceniane były według tych samych zasad.

Z uwagi na charakter ugody sądowej, będącej również w istocie umową dotyczącą łączącego strony stosunku prawnego, zawieraną w toku procesu pod powagą sądu, powinna ona nie tylko obejmować elementy umowy, lecz także spełniać wymagania co do formy, od których zachowania Kodeks postępowania cywilnego uzależnia jej skutki procesowe. Umowę cywilno-prawną należy ocenić według przepisów prawa cywilnego, a skutki procesowe oświadczeń woli stron — według prawa procesowego.

Jeśli chodzi o przewidziane w art. 917 Kc wzajemne ustępstwa, to — pojmując je szeroko — będąc zadość tej przesłance m. in. ograniczenie (częściowe zrzeczenie się) roszczenia materialno-prawnego, zwłaszcza niepewnego co do wysokości lub zgłoszonego w wygórowanej wysokości, jak również zrzeczenie się zarzutów lub rezygnacja z uzyskania orzeczenia, korzystającego z powagi rzeczy osądzonej.

W związku z podkreślonym wyżej charakterem ugody sądowej zawierającej również elementy umowy prawa cywilnego, do rzędu ugód nie można zaliczyć jednostronnych czynności dyspozytywnych podejmowanych przez strony w procesie, np. uznania powództwa, zrzeczenia się roszczenia, cofnięcia, zmiany, rozszerzenia lub ograniczenia żądania pozwu (por. art. 158 § 1 pkt 3 Kpc), a również oświadczenia powoda o zaspokojeniu roszczenia, chociaż te czynności wpływają również na przyspieszenie rozstrzygnięcia Sądu.

Nie będzie także ugodą sądową ugodowe załatwienie poza procesem części lub całości sporu. Tego rodzaju porozumienie podane nawet do wiadomości sądu będzie czynnością, którą sąd weźmie pod rozwagę jako okoliczność mogąca wywrzeć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (art. 158 § 1 pkt 3 Kpc). Podlega ono również kontroli sądu co do jego dopuszczalności w świetle art. 461 § 2 i 3 Kpc.

Skutki ugody sądowej — jak każdej czynności materialno-prawnej — mogą być uzależnione w granicach przewidzianych przez prawo cywilne (art. 89 i nast. Kc) od warunku rozwiązującego lub zawieszającego. Uzależnienie cywilno-

prawnych skutków ugody od spełnienia się określonego warunku nie wyłącza tego, że przy zachowaniu formalności przewidzianych w prawie procesowym ugoda zawarta przed sądem będzie miała wszelkie skutki ugody sądowej, a więc doprowadzi do zakończenia procesu i będzie stanowiła tytuł egzekucyjny (art. 777 pkt 1 Kpc). Nie ma bowiem przeszkód prawnych, by tytuł egzekucyjny zawierał warunek.

Natomiast czynności procesowe stron, zmierzające do zakończenia procesu ugoda, nie mogą być uzależnione od warunku, który czyniłby samo zakończenie procesu niepewnym.

Należy jednak mieć na uwadze, że odmienny charakter mają stosowane w praktyce, zgłaszane do protokołu zawierającego osnovę projektowanej ugody oświadczenia tej treści, że strony zastrzegają sobie prawo odstąpienia w określonym krótkim terminie od projektu ugody (np. w razie nieakceptowania warunków przez organy nadrzędne zakładu pracy). Tego rodzaju zastrzeżenie wskazuje, że zgłoszone do protokołu porozumienie nie stanowi jeszcze ugody, lecz tylko jej projekt. Porozumienie takie powinno również zawierać oświadczenie stron, że projekt ugody w razie nieodstąpienia w określonym terminie stanie się włączającą strony ugoda sądową. W razie wskazanego porozumienia sąd odroczy ogłoszenie orzeczenia i po upływie oznaczonego terminu umorzy postępowanie w sprawie.

III.

Zawarcie ugody przed sądem w toku procesu oznacza w świetle przepisów Kpc dorozumianą wolę odstąpienia od zgłoszonego w pozwie żądania udzielenia ochrony sądowej, ponieważ celem ugody sądowej jest niedopuszczenie do dalszego postępowania sądowego, a tym samym wyłączenie rozstrzygnięcia merytorycznego przez sąd. Dobitnie zwłaszcza akcentuje to redakcja art. 473 § 4 Kpc, który zobowiązuje sąd do prowadzenia dalszego postępowania (wyznaczenia terminu rozprawy) tylko wówczas, gdy na posiedzeniu wyjaśniającym ugoda nie została zawarta. A contrario — w razie zawarcia ugody powinno nastąpić zakończenie postępowania sądowego przez jego umorzenie.

W praktyce wielu sądów żąda się od stron, prócz zgłoszenia do protokołu treści ugody, również oświadczenia o cofnięciu żądania pozwu czy też zgodnego wniosku o umorzenie postępowania. Wnioski tej treści wobec podkreślonego wyżej znaczenia procesowego zawarcia ugody przed sądem nie są konieczne. Brak takich oświadczeń nie stanowi bowiem przeszkody do podjęcia przez sąd właściwego postanowienia, zwłaszcza że ze sformułowania ugody wynikać powinno, iż stronom chodzi o zakończenie sporu również w sądzie.

Sąd przyjmując ugoda do protokołu ma obowiązek dopilnowania należytej jej redakcji. Ugoda powinna zawierać sformułowania jasne, nie budzące wątpliwości i umożliwiające jej realizację w drodze egzekucji. Treść ugody powinna określać dokładnie rozmiar świadczeń, sposób i termin ich wykonania oraz wskazać, jakie roszczenia objęte procesem mają te świadczenia zaspokajać.

Osnowa ugody zawartej przed sądem powinna być wciągnięta do protokołu rozprawy i stwierdzona podpisami stron. W razie niemożności podpisania przez stronę sąd stwierdza tę niemożność w protokole (art. 158 § 1 pkt 3 i art. 223 § 1 Kpc). Do treści ugody sądowej wchodzi tylko to, co zostało wciągnięte do protokołu sądowego.

Do ugody jako umowy między stronami nie stosuje się przepisów dotyczących sprostowania, uzupełnienia i wykładni wyroków.

Zaprotokołowane zgodne oświadczenia stron dotyczące istotnych elementów stanu faktycznego sprawy, nie budzące wątpliwości co do zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy

(art. 229 Kpc), będą dostateczną podstawą do dokonania prawidłowej oceny dopuszczalności ugody, podobnie jak cofnięcia pozwu lub ograniczenia roszczenia (art. 461 § 3 Kpc).

Elementy niezbędne do prawidłowej oceny dopuszczalności ugody powinny być wyjaśnione i zaprotokołowane w zasadzie już w toku postępowania wyjaśniającego, którego celem jest m. in. zawarcie ugody (art. 471 pkt 1, 4 i 6 Kpc).

Nie jest potrzebne dla zakończenia sporu ugoda poprzedzenie jej postępowaniem dowodowym. Jak wskazano wyżej, celem ugody jest skrócenie i zakończenie postępowania sądowego z chwilą jej zawarcia przed sądem. Nie wyłącza to oczywiście obowiązku sądu dokładnego wyjaśnienia okoliczności sprawy i związanych z nimi przesłanek ugody (art. 212 i 213 Kpc) w granicach niezbędnych dla prawidłowej oceny dopuszczalności jej zawarcia. Również w takich granicach, w jakich twierdzenia stron nie budzą uzasadnionych wątpliwości co do zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy, sąd przyjmie za prawdziwe ich oświadczenie o okolicznościach faktycznych sprawy.

Z chwilą zawarcia przez strony ugody sądowej ze skutkiem prawnym, tzn. o ile sąd nie sprzeciwi się jej zawarciu, zapaść powinno postanowienie o umorzeniu postępowania w sprawie.

W razie uznania ugody za niedopuszczalną sąd przeprowadza dalsze postępowanie, niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy.

W razie zakończenia sprawy ugoda, sąd — o ile postanowienia ugody nie stanowią inaczej — stosownie do przepisu art. 12 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 24, poz. 110) obciąża strony w równych częściach nie uiszczoną opłatą wpisu stosunkowego od pozwu, z tym że w wypadkach szczególnie uzasadnionych może skorzystać z przepisu art. 11 ust. 3 tej ustawy.

Koszty zastępstwa procesowego, o ile ugoda nie stanowi inaczej, znosi się wzajemnie (art. 104 Kpc).

IV.

Art 461 § 2 Kpc nakłada na sąd obowiązek kontroli z urzędu, czy zamierzona przez strony ugoda nie narusza prawa lub zasad współżycia społecznego bądź też słusznego interesu pracownika. Przy stwierdzeniu którejkolwiek ze wskazanych wyżej trzech ujemnych przesłanek sąd uznaje ugoda za niedopuszczalną i zgłasza sprzeciw. Jakkolwiek sprzeciw sądu nie może być odrębnie zaskarżony, to jednak wobec konieczności zamieszczenia w protokole zarówno wniosków stron, jak i orzeczeń sądu dotyczących tych wniosków (art. 158 pkt 2 i 3 i 356 Kpc), stanowisko sądu wyrażające sprzeciw powinno być zamieszczone w protokole. Natomiast uzasadnienie sprzeciwu, nawiązujące do projektu uznanej za niedopuszczalną ugody, powinno się znaleźć w motywach orzeczenia rozstrzygającego spór. Jest to konieczne dla umożliwienia stronie właściwego sformułowania zarzutu, a instancji rewizyjnej (w razie zaskarżenia orzeczenia) dla dokonania kontroli prawidłowości sprzeciwu sądu.

Pierwsze dwie przesłanki niedopuszczalności ugody sądowej z art. 461 § 2 Kpc są w istocie powtórzeniem dyspozycji art. 58 § 1 i § 2 Kc. Sąd, zwłaszcza w sprawach podmiotów, których interesy podlegają szczególnej ochronie, obowiązany jest zawsze z urzędu badać, czy czynności dyspozytywne stron nie naruszają prawa lub zasad współżycia społecznego, a gdy naruszają — stwierdzić ich nieważność i odmówić ochrony sądowej opartym na nich roszczeniom. Trzecia przesłanka negatywna wykracza poza dyspozycję art. 203 § 4 w związku z art. 223 § 2 Kpc, ponieważ przewidziana w art. 461 § 2 Kpc ochrona interesu pracowników (oraz członków ich rodzin) jest dalej idąca aniżeli innych uczestników

procesu, skoro uznaje za niedopuszczalne naruszenie każdego słusznego interesu pracownika, a nie dopiero rażącego naruszenia usprawiedliwionego interesu strony (art. 203 § 4 Kpc).

Przy ocenie słusznego interesu pracownika należy mieć na uwadze, że ochrona interesu pracownika nie idzie tak daleko, by nakazywała uznać za niedopuszczalną każdą umowę, która przyznaje pracownikowi nawet nieznacznie tylko mniejsze korzyści, niż można by mu było przyznać wyrokiem. Mogą bowiem powstać wyjątkowe sytuacje, wynikające ze szczególnych okoliczności sprawy, zwłaszcza gdy ustalenie prawdziwego stanu rzeczy jest utrudnione, iż uzyskanie natychmiastowego zaspokojenia żądania kosztem rezygnacji z nieznacznej części zgłoszonego roszczenia będzie zaspokajało słuszny interes pracownika.

Niezależnie od tego w każdym sporze musi być przedmiotem oceny sądu kwestia, czy umowa nie narusza zasady ochrony własności społecznej. Uzasadnia to potrzebę szczególnie wnikliwego rozważenia całokształtu okoliczności sprawy w każdym wypadku oceny słusznego interesu pracownika oraz usprawiedliwionego interesu zakładu pracy.

Nie stanowi podstawy sprzeciwu co do zawarcia umowy wyłącznie okoliczność, że w projekcie umowy nie uwidoczono elementów wzajemnych ustępstw w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego.

Kontrola sądowa zawieranej umowy obejmuje nie tylko samą treść zamierzonego porozumienia, ale powinna łączyć się z badaniem całości tego stosunku prawnego, który umowa ma być uregulowany.

Umowa sądowa może być zawarta w każdym stanie postępowania sądowego. Jedynie z mocy wyraźnego przepisu art. 423 § 2 Kpc wyłączona jest w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, wszczętym na skutek rewizji nadzwyczajnej. Natomiast w razie uwzględnienia rewizji nadzwyczajnej i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania odżywa dopuszczalność zawarcia umowy sądowej.

Dyspozycja art. 461 § 2 in fine Kpc, mająca zastosowanie we wszystkich sprawach pracowniczych, rozciąga skutki wydanego przez sąd sprzeciwu (stwierdzenia niedopuszczalności umowy według zaprojektowanej treści) również na ewentualną umowę pozasądową o tej samej treści. Ma to ten skutek, że każdą umowę (w rozumieniu prawa cywilnego) między tymi stronami trzeba będzie w razie sporu ocenić według kryteriów podanych w art. 461 § 2 Kpc i to niezależnie od tego, czy była zawarta przed wszczęciem procesu, czy też w toku jego trwania.

Tak szeroki zasięg działania sprzeciwu sądu, o którym mowa w art. 461 § 2 Kpc, wychodzący daleko poza proces, nadaje temu przepisowi charakter samodzielnej normy prawnomaterialnej. Sprawia to, że w każdym wypadku wystąpienia w postępowaniu sądowym w sporze pracowniczym zagadnienia ważności umowy, nawet tylko jako jednej z przesłanek rozstrzygnięcia, ocena przez sąd tego zagadnienia powinna być również dokonana zgodnie z przepisem art. 461 § 2 Kpc.

W sprawach o ważność umowy sądowej należy pamiętać, że stosownie do przepisu art. 48 § 1 pkt 5 Kpc wyłączeni są od orzekania sędziowie (ławnicy), z których udziałem umowa ta była zawarta.

V.

Oświadczenie zgody na zawarcie umowy i w konsekwencji na zakończenie procesu przez umorzenie postępowania może być — jako czynność procesowa — odwołane z przyczyn uzasadnionych, aż do chwili uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania (np. może być odwołane w zażaleniu na postanowienie o umorzeniu).

Jeśli postanowienie o umorzeniu postępowania w sprawie uprawomocniło się, wzruszenie skutków procesowych umowy sądowej może nastąpić w trybie rewizji nadzwyczajnej, a jeśli chodzi o uchylenie wykonalności takiej umowy sądowej — w drodze powództwa z art. 840 § 1 Kpc.

Umowa sądowa w zakresie jej skutków prawnomaterialnych podlega przepisom o skuteczności oświadczeń woli i o wadach tych oświadczeń, uzasadniających uchylenie się od skutków złożonego oświadczenia (art. 82—88 Kc przy uwzględnieniu szczególnych przepisów art. 918 Kc). Uchylenie się od skutków prawnych tych oświadczeń może mieć miejsce również po zakończeniu procesu, co jednak pozostanie bez wpływu na skutki procesowe umowy.

W razie skutecznego odwołania oświadczenia procesowego może być w tym samym postępowaniu badana również skuteczność uchylenia się od skutków materialno-prawnych oświadczenia woli bądź nieważność umowy z punktu widzenia dyspozycji art. 461 § 2 Kpc.

Gdy dłużnikiem jest Skarb Państwa, przedsiębiorstwo państwowe lub też inna jednostka gospodarki społecznej — do egzekucji należności pieniężnej wynikającej z umowy sądowej stosuje się przepisy art. 1060 i nast. Kpc. Tytułem egzekucyjnym (art. 777 pkt 1 Kpc) będzie wówczas dla pracownika odpis protokołu sądowego zawierającego treść umowy wraz z postanowieniem o umorzeniu postępowania oraz stwierdzeniem jego prawomocności.